

HOLLAND SZERZŐ TOLLÁBÓL...

Kivételes lelet a javából a könyvkülönlegességek között is, amelyről Németh István számolt be az Artmagazin egyik korábbi számában. És engedjék meg nekünk, ha már könyves különszámot szerkeszthetünk, hogy az aktuális megjelenéseken túl könyvritkaságokra is rátereljük olvasóink figyelmét, különösen, ha azok még magyar vonatkozásúak is. Lássuk hát, sorban a fordulatokat Németh István ismertetője alapján! (A szerkesztő)

A SZENT LÁNG

IGAZ MESE AZ ELFELEDETT MAGYAR CSODAHEGEDŰSRŐL

A publikáció szerzője az interneten figyelt fel egy kevésbé ismert holland grafikusnő, *Johanna Maria Hendrika (Jo) Daemen* (1891–1944), ahogyan megfogalmazta: néhány meseszép, kései art nouveau és art deco elemeket ötvöző könyvillusztrációjára. S ezek a látomásszerű fámetszetek mind ugyanahhoz az 1927-ben, Rotterdamban kiadott kötethez készültek, melynek a szövegét is maga Jo Daemen írta. A dolog akkor vált igazán érdekessé számára, amikor a sorozat első lapján kibetűzve és magyarra fordítva a holland nyelvű kiadvány címét, ezt kapta: *A szent láng, Stefan Pártos meséje*. Vajon ki lehetett ez a Pártos István, s minek köszönhető, hogy egy holland grafikusnő még mesét is írt róla? A cikk szerzője utánajárt a találynak.

Kiderült, hogy a megható történet főszereplője nem más, mint a mára szinte teljesen elfeledett magyar csodagyerek, a tragikusan fiatalon, tizenhét éves korában elhunyt *Pártos István* hegedűművész (1903–1920). A fiú Hubay Jenő egyik, különleges tehetséggel megáldott tanítványa volt, aki már gyermekként ámulatba ejtette a hazai és külföldi közönséget, sikerrel hangversenyzett többek között Bécsben, Berlinben, Lipcsében, a skandináv országokban és Hollandiában, s akit 1920. február 4-én, éppen egyik hollandiai koncertkörútja során, Amszterdamban ért a váratlan halál.

Pártos Istvánnal állítólag sosem készítették hangfelvételt, így varázslatos hegedűjátékáról legfeljebb csak egyes korabeli méltatások,

illetve a halála után megjelent nekrológok, visszaemlékezések alapján alkothatunk némi fogalmat. Az *Est* 1916. március 26-i számában, *Látogatás egy 13 éves csodahegedűsnél* címen megjelent cikk volt talán az első híradás az ifjú tehetségről. Pártosnak ebben az évben, 1916. március 17-én volt az első nyilvános fellépése a Zeneakadémián, a háborúban megrokkant katonák javára rendezett hangverseny keretében Beethoven D-dúr hegedűversenyét játszotta. Már ezzel a szereplésével is sokak figyelmét felhívta magára. A *Színházi Élet* című lapban a kis Pártos fiút egyenesen egy üstököshöz hasonlították, aki mindenkit elhomályosít maga körül. 1917-ben már több önálló koncertet adott országszerte. A *Délmagyarország* 1917. január 31-i számában például arról olvashatunk, hogy az alig tizenhárom éves csodagyerek a szegedi szegények támogatására szervezett segélykoncerten lép fel a Tisza Szállóban. Újságírók, zenekritikusok, sőt kiváló muzsikusok, köztük saját zeneakadémiai tanárai is az őszinte csodálat, az elragadtatás hangján nyilatkoztak róla, nagy jövőt jósoltak neki. „A gyerek Paganini lehetett olyan, mint e tíz és egynéhány esztendő kis hegedűművész. Bágyadt alabástrom arcából, magas homlokából, mélytűzű szeméből, keskeny ajkából mintegy rekonstruálható az egykori csodahegedűs még késő arcképeiben is nyugtalanító feje. Az ő arcán is ott lobog a nyugtalanító titok döbbenet-bélyege. A jövőtelle, művészete megfoghatatlan csoda” – írta róla

Bálint Aladár 1917-ben a Nyugat hasábjain.

Mestere és pártfogója, Hubay Jenő ugyan csak kiemelte felfedezettje, az ifjú Pártos rendkívüli adottságait, szorgalmát, lenyűgöző zenei memóriáját és korát meghazudtoló előadókészségét. Hubay azonban tisztában volt azzal is, hogy nem csupán előnyei, hanem hátrányai is lehetnek annak, ha valaki csodagyereknek születik. Mint írja, káros, sőt visszataszító, ha egy különleges adottságokkal rendelkező gyermek tehetségével visszaélnék, ezt kihasználják, nem hagyják, hogy folytassa és befejezze tanulmányait, hanem spekulatív módon a gyorsan szerzett hírnév, a pénzszerzés eszközévé teszik. Ugyanakkor azt is szóvá tette, hogy bizonyos ritka esetekben talán mégis lehet kivételt tenni, tekintettel arra, hogy a csodagyerekek többsége nem gazdag családból származik, tehát minden bevételre rászorulnak.

Mindez különösen érvényes lehetett Pártos Istvánra, akivel kapcsolatban Hubay azt is megjegyezte, hogy a kisfiú már korán elveszítette az apját, édesanyja pedig kétkezi munkával keresi a kenyerét. Több érdekes, személyes vonatkozású adalékot olvashatunk Pártos Istvánnal kapcsolatban Lukács György húga, Popperné Lukács Mici visszaemlékezéseiben is, aki élete egyik legszebb emlékeként tartotta számon, hogy annak idején együtt kamaramuzsikálhatott ezzel a zseniális fiúval.

Úgy tűnik, annak idején kevesen mérték fel vagy vették komolyan ennek a túlhajszolt életmódnak a veszélyeit. 1918–19 folyamán a

Jo Daemen holland képzőművész könyvillusztrációi a Pártos Istvánról szóló, *Szent láng*-című kötethez, 1927

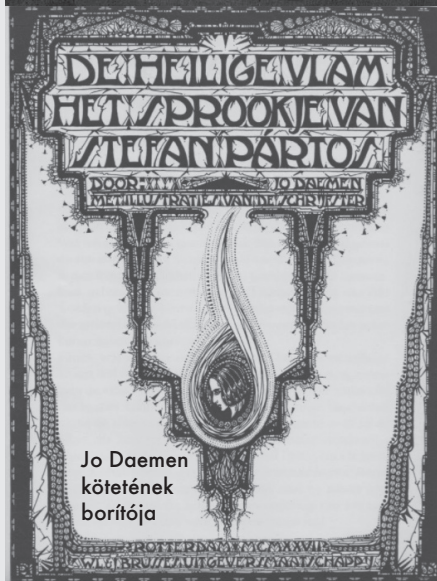
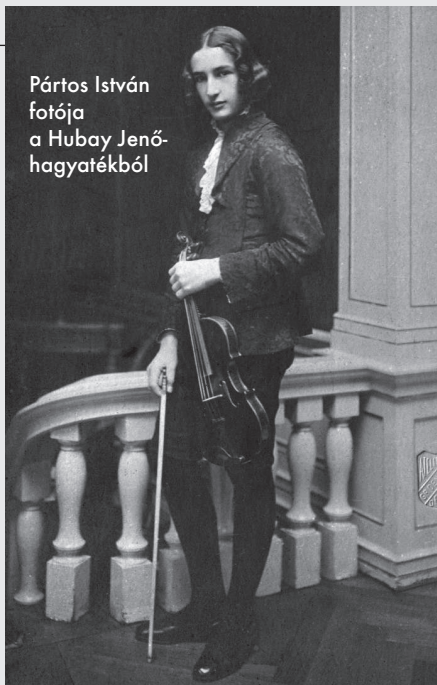
kis Pártos fiú szinte állandóan úton volt, városról városra járva adta telt házas koncertjeit. Mindenki látni, hallani akarta a magyar csodahegedűst. A holland lapok is áradoztak róla, s a helyi újságok rendszeresen tudósítottak arról, hogy éppen hol, kinek a kíséretében fog fellépni legközelebb. Tudjuk például, hogy 1918. december 15-én az amszterdami Concertgebouw-ban lépett fel szólolistaként. Szintén tudni lehet, hogy 1918 végén, illetve 1919 elején a haarlemi városi színházban is több alkalommal adott koncertet. Talán egyedül Willem Pijper, a neves holland komponista és zenekritikus volt az, aki az *Utrechtsch Dagblad* 1919. január 24-i számában aggodalmának adott hangot Pártos Istvánnal kapcsolatban, mivel szerinte még túl fiatal az állandó koncertezéshez... Az ifjú Pártos egy évvel később szívelégtelenségben váratlanul elhunyt, s már csak a hamvait szállíthatták haza Magyarországra. Itthon halálhíre sokkolóan hathatott mindazokra, akik csodálták és szerették. Jellemző, hogy Tóth Aladár 1921–22 táján a *Nyugatra* írt zenekritikáiban gyakran utalt vissza az akkor már több mint egy éve halott Pártos István tökéletes, keresetlen hegedűjátékára.

Feltételezhető, hogy a holland grafikusnő, Jo Daemen is évekig hordozta magában a fájó, traumatikus emlékeket, míg végül arra az elhatározásra jutott, hogy képi, illetve írott formában meg kell hogy örökítse azt a felejthetetlen élményt, melyet a fiatalon elhunyt magyar csodahegedűs hollandiai koncertje során átélhetett. Megértő támogatóra lelt ebben munkaadója, a rotterdami Brusse Kiadó részéről, amely már 1909 óta rendszeresen ellátta megrendelésekkel.

Az 1927-ben megjelent *De heilige vlam – Het sprookje van Stefan Pártos* című kötetre hamar felfigyeltek. Johan Schwencke külön tanulmányban méltatta, megjegyezve, hogy szerinte a tündérmese érzéletes hangvételét, illetve az illusztrációk túldíszítettségét tekintve jellegzetesen feminin munkának tekinthető. Ami persze nem is csoda, hiszen mégis csak egy nő személyes élményeinek a megörökítéséről volt szó! Érdemes azonban megjegyezni, hogy Bálint Aladártól kezdve Füst Milánon keresztül szinte kivétel nélkül mindenki, aki csak ismerte, illetve hallotta Pártos Istvánt, a holland grafikusnőéhez hasonló költői elragadtatással és már-már vallásos áhítattal emlékezett meg róla.

Ha jobban szemügyre vesszük Jo Daemen erősen stilizált, transzcendens utalásokkal teli, misztikus illusztrációit, akkor olyan érdekes részleteket fedezhetünk fel, melyek azt sejtetik, hogy a holland grafikusnő tájékozott lehetett a fiatal Pártos István életrajzi vonatkozásait illetően. Az egyik lapon például, ahol harsonázó, illetve áldó kéztartással ábrázolt angyalok veszik körül az apró újszülöttet, a bölcső oldalán egy feliratot betűzhetünk ki: „1903 maart”, azaz 1903. március, ami megegyezik a magyar

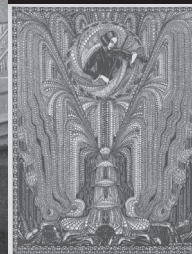
Pártos István fotója a Hubay Jenő-hagyatékából

csodahegedűs születési dátumával. Egy hasonlóképpen látomászerű, a szeplőtelen fogantatás misztériumát idéző fametszet a templom kapuját két szent alakja keretezi. A bal oldalon egy koronát s egyéb uralkodói jelvényeket viselő szakállas férfi áll, aki nagy valószínűséggel Szent István királlyal azonosítható, míg a túloldalon álló női szent talán a Hollandiában is nagy tiszteletnek örvendő Árpád-házi Szent Erzsébet lehet. Nyilvánvaló, hogy ezek a motívumok Pártos István születési helyére, illetve hazájára, Magyarországra utalnak.

Bár a holland grafikusnő tündérmeséjét illusztráló egyik-másik fametszet a magyar csodahegedűs alakja meglehetősen idealizált, a legtöbb lapon, minden stilizálás ellenére, rá lehet ismerni az ifjú Pártos István szinte már lányosan finom, lágy arcvonásaira, jellegzetes hajviseletére, vékony, nyurga alkatára. Nem csupán egyes kortársi beszámolók, de a róla fennmaradt archív fotók is tanúsítják, hogy a fiatalember valóban így nézett ki. Mintha nem is hús-vér halandó lett volna, hanem titokzatos, éteri lény, az istenek küldötte, akinek a teste muzsikálás közben egybeforr hangszerével. Jo Daemen grafikáit szemlélve egy kicsit mi is

Lexikon: A haarlemi születésű Johanna Maria Hendrika (Jo) Daemen (1891–1944) sokoldalú művész volt. Reklámgrafikusként, könyvillusztrátorként, üvegművészként és költőként egyaránt tevékenykedett. 1907-ben kezdte meg tanulmányait a haarlemi iparművészeti iskolában, de már két évvel később, 1909-ben megbízásokat kapott a rotterdami Brusse Kiadótól könyvborítók tervezésére. Számos illusztrációt készített kottákba, rajzait, illetve kisebb írásait pedig gyakran közölték a jelentősebb holland napilapok. 1919-ben tagja lett az iparművészeket tömörítő

VANK holland művészegyesületnek, melynek évkönyveit a Jo Daemen is foglalkoztató rotterdami Brusse Kiadó jelentette meg. (A képek forrása: Jo Daemen: *De heilige vlam. Het sprookje van Stefan Pártos*. Rotterdam, W. L. & J. Brusse, 1927)

részeseivé válhatunk annak a csodának, amelyet annak idején a hazai és külföldi közönség Pártos István koncertjei alkalmával átélhetett.

Érdemes megjegyezni, az ekkor már évek óta Hollandiában élő magyar zenepszichológus és hangfiziológus, az amszterdami Kísérleti Lélektani Intézet igazgatóját, Révész Gézát (1878–1955) kérték fel, hogy írjon rövid bevezetőt a holland grafikusnő 1927-ben megjelent kötetéhez. Jo Daemen fametszeteire különben a közelmúltban ismét felfigyeltek Hollandiában, s az utrechti székhelyű Catch Publishing felhasználásukkal adott ki dekoratív falinaptárt 2015-ben.

A vékonyka kötet címéből derül ki egyértelműen, hogy Jo Daemen meséje valóban az ifjú Pártos Istvánról szól. A történet úgy kezdődik, hogy egy titokzatos, alig pislákoló lángocska menedéket keres magának a heves tavaszi viharban. A szent láng egy mennyei katedrálisban született, melynek ajtaján keresztül a szférák zenéje, a tökéletes harmónia áradt szét a világegyetemben. Bolyongásai során a lángocska mind törekenyebbé vált, s szeretett volna beköltözni valakinek a szívébe. Az emberek azonban féltek tőle, bezárták előtte a szívüket... A lángocska végül berepült egy lakás ablakán, ahol ártatlan csecsemőt pillantott meg, aki tágra meredt szemekkel nézett bölcsőjéből a váratlan jövevényre. A szent láng hirtelen az ő szívébe költözött, s attól kezdve az lett az otthona... Így kezdődik a mese, s folytatódik, amíg a fiú, az örökkévalóság szent dalát követve, el nem fogadja a halál feléje nyújtott kezét.

Az isteni szikra azonban továbbra is, újra és újra felbukkan a Földön, hogy olthatatlan vágyat ébresszen az emberekben az örökkévalóság szent dalának, a tökéletes harmóniának a megismerésére, amely egy ifjú szívében született, aki jobb szeretne volna tenni a világot...

Íme, az Artmagazin szerzője jóvoltából megismerhettük ezt a borongósan-szép, igazi mesét. Köszönet érte Németh Istvánnak!

♣ Összeállította: Sággy Ildikó